

TÖRTÉNELMI CSALÁDOK NOBILE OFFICIUMA

■ A *Székelyföld* című kulturális folyóiratban Oláh-Gál Elvira 2009 októberétől rendre megszólaltatja a hajdani erdélyi történelmi családok leszármazottait. A *Nobile Officium* sorozat szerkesztője (Molnár Vilmos) szerint arra a kérdésre keresik a választ, hogy az örökösök „...mennyit vállalnak fel a történelemből, mi az az értékrend, amit képviselnek, hová vezet az út, ha birtokaikat visszaszerzik, létezik-e még a küldetés és kötelezettség a nemzet, a nép iránt. Jogos-e az az igény, amely valami többletet, a tiszta értékírányultságot várja el ettől a társadalmi osztálytól, akkor is, ha már nincsenek címek és rangok, előjogok és kiváltságok?”

A sorozat elindítása óta csaknem kőtetnyi beszélgetés jelent meg. Hogy ezek és az ezutániak kötetbe kívánkoznak, az is jelzi, hogy az egyéni visszaemlékezések mögött felfejlik a közös történelmi háttér. Az altorjai báró Apor Csaba ősi székely nemesi családból származik. A bárói címet 1713-ban Kézdiszék egykori követe, Apor Péter szerezte meg. Felmenői között található Apor István alcsíki királybíró, majd Csík–Gyergyó-, Kászonszék főkirálybírája, Apor Péter, Háromszék főkirálybírája és Küküllő megye főispánja, a *Metamorphosis Transilvaniae* írója, boldog Apor Vilmos győri püspök, valamint édesapja, Apor Péter, aki 1940 és 1942 között Háromszék vármegye főispánja volt. Gróf Haller Béla német eredetű családból származik, amelynek tagjai a 15. században már Magyarország területén élnek. Legjelentősebb erdélyi képviselőjük Haller János és Gábor, akik a kerelószentpáli kastélyt építtették. Gróf Mikes Borbála – a Mikes és az uzoni, bodolai Béli nemesi családok leszármazottja – felmenői közül megemlíthetjük Béli Pált, aki a 17. században fejedelmi főasztalnok, Háromszék főkirálybírája volt. A német származású Kálnoky család már a 13. századtól jelen van Székelyföldön, a család ismertebb személyiségei voltak Kálnoky István, Miklósvárszék ki-

rálybírája, a székelyek kapitánya, Kálnoky Sámuel fia, Ádám, aki az utolsó csíkszéki várkapitány a 18. században. Gróf Bethlen Anikó abból a Bethlen családból származik, amelyik Bethlen János udvarhelyszéki főkapitányt, Bethlen István miniszterelnököt, Bethlen Bélát, Észak-Erdély utolsó kormánybiztosát, Bethlen Györgyöt, az Országos Magyar Párt elnökét adta. Ugron Istvánné báró Bánffy Mária közvetlen felmenőit a Bánffy, a Mikes, az Ugron, a Béli, a Bethlen családokban találjuk. Vécsi Nagy Zoltán nagyapja gróf Kemény János. A zabolai Mikes Katalin felmenői között van Mikes Kelemen, a *Törökország levelek* írója, Mikes Ármin, aki mintagazdaságot vezetett Zabolán és környékén. Kisfaludy és lubellei báró Lipthay Antal dédanyai ágon az egyik legjelentősebb székely nemesi családhoz, a Lázár családhoz kötődik, amely Csíkszék legjelentősebb királybírait adta évszázadokon keresztül. Ilyen volt például Lázár István, aki 1530-ban Csík, Gyergyó és Kászon főkirálybírájaként tevékenykedett, és számára építik a szárhegyi kastélyt.

A visszaemlékezések alapján a megpróbáltatások időszaka az első világháborút lezáró békeszerződésekkel kezdődött. Közismert, hogy az 1921-es földreformmal elkezdődik a nemesi- és közbirtokok feldarabolása. Az új területekkel kiegészült Nagy-Románia vezetői földosztással akarták enyhíteni a parasztok elégedetlenségét, ugyanakkor a nemzeti kisebbségek gazdasági hatalmát is igyekeztek megtörni. A diszkriminatív eljárásra jellemző, hogy míg a Regátban csak a száz hektárnál nagyobb földterületeket sajátították ki, addig Erdélyben az összes földterületet összeírták. (Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Státus Könyvkiadó, 1999, 152.) Ami teljes vagyonátrendezéshez vezetett, hiszen a kisajátított területek 67,5 százaléka állami, községi, egyházi, iskolai vagy közbirtokossági volt – többségében

magyar és szász kézen. Erdélyben a jogos tulajdonosnál maradó földterület nagyságát ötven és száz hold közötti mértékben állapították meg (a föld minőségétől függően), a Regátban viszont száz hektár (173,77 hold!) maradhatott. (Gagy József: *Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009. 56.) Ez a megkülönböztető rendelkezés egyértelműen azt célozta, hogy a románságot földtulajdonhoz jutassa a magyar nagybirtokok kárára.

Ennek következtében az Apor család elveszítette a torjai birtok javát, a Bethlen és az Ugron család vagyona pedig felére csökkent. Először jelentkezik a családtagok szétszóródása Európa és a világ különböző tájain. Kálnoky Tibor így idézi ezt az időszakot: „A román világ eléggé megnehezítette a család helyzetét, nemcsak a Kálnokyakét, de minden főnemesi családot, mert a cél a kisémmzés és helyzetük ellehetetlenítése volt. Nagypámnak a megmaradt birtok már alig hozott valamit, újságcikkeket fordított a román sajtóból külföldi hírügynökségek számára, ebből élt, és ez egy nagyszerű ürügy volt a román hatalom számára, hogy kémkedéssel vádolják. 1938 karácsony napján behívták Sepsiszentgyörgyre a rendőrségre, rögtön megbilincseltek, majd föltették egy vonatra, és katonai kísérettel elvitték a magyar határra, ahol kirakták. A család nem is tudott minderről, nagypám csak bement a városba, mert hívták. Azután két hétre rá a család is elhagyta az országot. Édesapám akkor 3–4 éves volt. 1944-ig Budapesten éltek, nagypám itt is újságírói munkát folytatott, a *Pester Lloyd*-ba írt határozottan antifasiszta jellegű, német nyelvű cikkeket. Magyarország megszállása után a Gestapo le akarta tartóztatni, és így újra menekülni kellett...”

A „kis magyar világban” Észak-Erdélyben valamelyest javulni látszott az itteni magyarság helyzete, de ez a rövid időszak nem volt elég arra, hogy rendezzék a birtokügyeket. A második világháború óriási emberáldozattal járt, nagyon sok nemesi származású örökös halt meg a csatatereken. Románia visszakarta elvesztett területeit, és újból elkezdte a nemzetállam építését.

A magyar vagyonok kisajátításának első lépése a CASBI-törvényként (Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice – Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár rövidítése), ismert

jogszabály sajátos értelmezése volt hiszen 1944 szeptemberében zárolták az összes magyarországi jogi és természetes személy vagyont (a román–szovjet fegyverszüneti egyezmény 8. pontja kötelezte az ellenséges országok állampolgárainak a vagyonkezelését). Elkezdődik a „vélelmezett ellenség” ingóságainak és ingatlanainak az elkobzása. Ebbe a kategóriába sorolták mindazokat a magyarokat, akik elhagyták Észak-Erdélyt, vagy valami okból Magyarországon tartózkodtak ebben az időszakban (pl. egészségügyi kezelésen vettek részt), azokat a dél-erdélyi magyarokat, akik a második bécsi döntés után átköltöztek a visszacsatolt területekre, de olyan magyar származású személyek vagyont is elvették, akik a román hadseregben szolgáltak. Ez alól a létező magyar intézmények, társulások, szövetkezetek sem mentesültek.

1945 tavaszán újabb földtörvény kibocsátására került sor, amely ismételtelen kisebbségellenesnek mondható, hiszen a földosztásból – ami alig éri el az 1,3 hektárt – a magyarok csak 20 százalékban részesültek. Ugyanakkor elkobozták a szászok és a háborús bűnösöknek tekintett személyek – többnyire külföldre menekült magyarok – teljes vagyonát. Újabb kitelepedési hullám következett. A nagybirtokosok csak egy 50 hektáros területet őrizhettek meg. Bethlen Anikó így emlékszik vissza ezekre a nehéz időkre:

„Mi nem estünk a CASBI hatálya alá, apai nagypámat Keresdről elvitték Targu Jiuba, a sármási nagymamát és testvérét, Bánffy Dánielt CASBI alá helyezték, vagyonukat »megőrzésre« elvették. Valójában ők sem mentek el, hanem időközben a határt úgy húzták meg Magyarország és Dél-Erdély között, hogy lakóhelyünk és birtokaik Romániához kerültek. A szüleim visszamentek Mezőmadarasra, arra a birtokra, amit az 1945 utáni földreformmal meghagytak (vagyis csak 50 hektárt, szántót, halastavat, szőlőt stb. tarthatunk meg). (A mostani törvények sajnos azt az állapotot állítják vissza, ami 1945-ben megmaradt. Előtte már 1920-ban megcsonkították, de nem 50 hektárra.)”

A negyvenes évek végére az abszolút hatalommal rendelkező kommunista rendszer kegyetlenül leszámolt a történelmi családok megmaradt tagjaival. 1949-ben államosították a magánvagyonokat, kitelepítették a nemesi családokat a birtokaikról, sokszor még egy ruhadara-

bot sem vihettek magukkal. Legjobb esetben kényszerlakhelyre vitték őket, másokat csak egyszerűen elzavartak birtokaikról. (A szigorúan titkos és egységes akciót március 3-án hajnalra virradólag hajtották végre.)

Személyes emlényeiről így emlékszik Mikes Katalin: „Akinek több mint 50 ha földje volt, az a kizsákmányoló osztályba tartozott, ahogy akkor nevezték. Jöttek éjszaka egy listával, adtak egy fél óra időt, majd felterelték egy teherautóra, és minden magarázat nélkül elvitték. Azt gondolták, hogy egyetlen pillanattal felszámolják a »kizsákmányolást«. Ezzel el is vettek mindent, megfosztották a javainktól. Engem mint kisgyermeket is vittek. Arra emlékszem, hogy a csoportban volt egy nő, az öltöztetett engem, és emlékszem még, hogy mentünk ki az ajtón, a lépcsőn üvegszilánkok voltak, mert a bejáratú ajtó üvegét érkezéskor betörték. Édesanyám éppen Torján volt az Apor családnál látogatóban, és én nagymamával voltam itthon. Nagymama, amikor ránk törtek, azt mondta ijedtében, hogy vigyenek mindent, csak bennünket hagyjanak békében, de azt mondták, hogy pontosan bennünket akarnak elvinni. Édesanyámat Torjáról vitték az Apor családdal együtt. Édesanyám mondta, hogy csak látogatóban van, de közölték, hogy mindegy, hol tartózkodik, »rajta van a listán«. Úgyhogy azzal a fogkefével, hálóinggel, amivel látogatóba ment, úgy vitték Szentgyörgyre. Csak most, a történetek után kutatva tudtam meg, hogy lehetett volna 25 kilót vinni személyenként, de így visszagondolva, kinek volt arra ideje és lelkiereje, hogy a legszükségesebbeket

összeszedje? Amit hirtelen összekapott azt vitte, és azzal maradt.”

A kisajátított birtokok és a kastélyok, udvarházak sem jártak sokkal jobban, hiszen szó szerint kifosztották, majd sorsukra hagyták azokat, minek következtében az épületek romhalmazzá váltak. Jórészt csak azok az ingatlanok maradtak meg viszonylag épségben, amelyekben árvaházak vagy elmeegógyintézetek hoztak létre.

A Romániában élő történelmi családok leszármazottai a rendszerváltásig többnyire egyszerű munkásként próbálták eltartani családjukat. Mindvégig többszörösen hátrányos helyzetben voltak, egyrészt az előkelő származásuk, másrészt magyarságuk miatt. Az 1989-es rendszerváltást követően lehetőség adódott az örökösöknek, hogy visszaigényeljék egykori birtokaikat, kastélyaikat, amit sokan meg is tettek, viszont a teljes visszaszolgáltatás még várat magára. Az interjúkban megkérdezett örökösök kivétel nélkül azt vallották, hogy a visszakapott birtokaikat nem öncélúan szeretnék használni, hanem az adott közösség javára. Legtöbben az általuk létrehozott alapítványon keresztül igyekeznek felújítani és karbantartani a történelmi örökséget. Az anyagi keretek előteremtésére egyesek turisztikai vállalkozást indítottak, mások gazdálkodásból igyekeznek megélni. Talán az épített örökségünk megőrzése érdekében ezeknek a családoknak, alapítványoknak a közös fellépése hozhat újabb sikereket, kihasználva egymás tapasztalatát és kapcsolatrendszerét, akárcsak több évszázaddal ezelőtt. (Székelyföld)

Demeter Csanád

KORUNK SZERZŐI SZÉKELYFÖLDÖN

■ Februári számában a *Székelyföld* ki-sebb összegző feladatot vállalva magára, Gondos Mária-Magdolna segítségével, a Gyergyószárhegyi Írótalálkozón összefogta a 2012-ben kortárs erdélyi magyar irodalmat publikáló, fiatal, pályakezdő szerzőket – írókat, költőket, kritikusokat, recenzenseket, esszéistákat; akik sokszor e besorolás ellenére egyszerre tesznek eleget mindegyiknek. Az életrajzi bemutatás után ízelítőt kaphatunk Adorjáni Panna,

Győrfi Kata, Horváth Előd Benjámin, Láng Orsolya, Papp-Zakor Ilka, Potozky László, Serestély Zalan, Székely Örs és Varga László Edgár friss szerzeményeiből.

Gondos Mária-Magdolna ismert, és szerényen a háttérben marad, holott meg kell említenünk, hogy ő szintén beletartozik a fent említett besorolásba. A 2009/2010-es évfolyamban Potozky Lászlóval együtt részt vett a Korunk Akadémia kreatív írásműhelyén, ekkor készítette el

Villanás című rövidprózáját, ez – mint ahogy Potozky Lászlóé is – bekerült a *Korunk* válogatásába, ami az akadémián írt legjobb művekből állt. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar–finn szakos hallgatójaként és az *Echinox* magyar oldalainak szerkesztőjeként 2011-ben az Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencián első helyezést ért el a *Férfiszerelem a kortárs magyar lírában* című dolgozatával a Test, nemiség, narráció és kánon a kortárs magyar irodalom szekciójában, a dolgozat rövidített változatát a *Korunk* közölte. Publikációi ma már megjelennek a *Látó*, a *Tiszatáj* vagy éppen a *Nappali Menedékhely* lapjain.

Gondos familiarizál, úgy, hogy – bár a szerzői életrajzokat beszerezte – rövid találkozási pontokat villant fel. Ahogy ő látta a kortársakat, ahogy megragadták gondolatait. Például Láng Orsít abban az „animátor” feliratú pólóban, Potozkyt a kolozsvári irodalmi kocsmázások füstjében, Serestélyt, amint elviharzik a bölcsészkar folyosóján. Persze így, még ha nem szeretném is, de bele kell olvasnom a cikket követő versekbe, novellákba; sőt, utána kell járnom, hogy miért bántják Sárát a szülei, vajon hol lehet jegyet venni Mrozek *Mulatságára* az Anton Pann szín-

házba, és feltétlenül meg kell ismernem Örs nagyanyját.

Nem utolsósorban Gondos elemez. A szerzőket összekapcsolja a múlttal (a neolatin és magyar nyelvű szövegkorpusz műfajaihoz képest), elhelyezi a jelenben (amit elkövetnek a konvenciókkal vagy a konvenciók ellen, az a kortárs magyar irodalom részét képezi), és egy jövőképet vetít elénk, mi az, amit elemzőként a szerzőtől vár, és mi az, amire befogadóként számíthatunk (például Adorjáni kezei közt születik meg az antidepresszáns irodalom poétikai eljárása). Kimondatlanul, mégis kimondottan pozitívnek tartaná egy összetartó irodalmi műhely működését, ahol a *hasonszőrűek* találkozhatnak, kivonulva a „zarathustrás magánosságából”: „amikor a kortársaimat olvasom, többek között arra is kíváncsi vagyok, hogy ők milyen hagyományokat, normákat, konvenciókat látnak ma érvényesnek a világban, az irodalomban – pontosabban azon a territóriumon, ahol ez a két halmaz metszi egymást. Ezek ott vannak abban, amit csinálnak, ahogyan élnek, gondolkodnak, és körvonalazódnak a szövegeikben is, sokszor éppen a tagadás révén.” (Székelyföld 2013. 2.)

Pintér Anita

